

Дистанційні бібліотечні послуги в умовах воєнного стану – важливий складник сучасного бібліотечно-інформаційного обслуговування

Інформаційні технології сьогодні дозволяють перенести багато видів бібліотечної роботи у мережеве середовище, що відчутно виграє в оперативності, масштабі охоплення зацікавленої аудиторії, наданні не тільки бібліографічної, але й повнотекстової інформації, забезпеченні доступності інформації для тих користувачів, які у традиційному бібліотечному середовищі цими послугами та цією інформацією взагалі б не користувалися. З початком повномасштабної воєнної агресії Російської Федерації проти незалежної України бібліотекарі, розуміючи важливість опору цій навалі, активно працюють на культурному фронті і підтримують наукову діяльність як Національної академії наук України, так і галузевих академій та освітніх установ для перемоги нашої країни.

Організація обслуговування у воєнний час – це безумовно новий виклик та взагалі новий досвід для усіх бібліотекарів. Зрозуміло, що найоптимальніша та безпечна форма організації процесу в умовах воєнного стану – дистанційна. І саме від упровадження дистанційних послуг та оперативного і якісного їх виконання залежатиме і подальша затребуваність і доцільність функціонування бібліотечної мережі країни.

Саме задля популяризації бібліотечного обслуговування та послуг, які надають фахівці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, 18 серпня 2022 р. відбувся тематичний семінар «**Дистанційні бібліотечні послуги в умовах воєнного стану**», організований відділом науково-методичної роботи Інституту бібліотекознавства НБУВ. Захід пройшов у форматі онлайн-зустрічі на платформі Zoom (модератор – завідувачка відділу науково-методичної роботи Інституту бібліотекознавства НБУВ, кандидатка наук із соціальних комунікацій **О. Сокур**).

У роботі семінару взяли участь понад 100 учасників зі всіх куточків України, зокрема: фахівці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника, Національної наукової медичної бібліотеки України, Національної наукової сільсько-

господарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України, Одеської національної наукової бібліотеки, Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка, Державної наукової архітектурно-будівельної бібліотеки імені В. Г. Заболотного, Державної науково-технічної бібліотеки України, наукових бібліотек Запорізького національного університету, Уманського національного університету, Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, бібліотеки Інституту електрозварювання імені Є. О. Патона НАН України, Інституту металофізики імені Г. В. Курдюмова НАН України, Інституту кібернетики імені В. М. Глушкова НАН України, Інституту біохімії імені О. В. Палладіна НАН України, Інституту мікробіології і вірусології ім. Д. К. Заболотного НАН України, Інституту молекулярної біології і генетики НАН України, Інституту клітинної біології та генетичної інженерії НАН України, Національного ботанічного саду імені М. М. Гришка НАН України, Інституту археології НАН України, Інституту фізіології імені О. О. Богомольця НАН України, Головної астрономічної обсерваторії НАН України, Інституту відновлювальної енергетики НАН України, бібліотекарі Чортківського медичного фахового коледжу, Криворізького технічного фахового коледжу Українського державного університету науки і технологій, Краматорського вищого професійного училища, Деражнянської центральної міської бібліотеки Хмельницької області, Гаївської сільської бібліотеки Степанівської ОТГ Роздільнянського району Одеської області, Галузинецької сільської бібліотеки Деражнянської ОТГ Хмельницької області, публічної бібліотеки Кубейської ОТГ Одеської області та інші.

Відкрила семінар завідувачка відділу науково-методичної роботи Інституту бібліотекознавства НБУВ, кандидатки наук із соціальних комунікацій **Олени Сокур**. У виступі «Дистанційні послуги як прогресивна форма обслуговування користувачів» констатовано, що найпоширенішими послугами вітчизняних бібліотек сьогодні є:

- забезпечення доступу до віддалених баз даних та електронних каталогів;
- надання довідково-інформаційних послуг у віддаленому режимі, залучаючи всі доступні канали зв'язку;
- функціонування системи розподіленого інформування;
- забезпечення доступу до першоджерел та надання копій (сканованих, оцифрованих, роздрукованих).

Це – найпоширеніші бібліотечні послуги, але їхній перелік цим не вичерпується, адже поняття «віртуальна послуга бібліотеки» відображає лише компонентний складник дистанційної інформаційної роботи сучасної бібліотеки. На думку доповідачки, з подальшим проникненням інтернет-технологій віртуальні робочі місця на сайтах бібліотек поступово ставатимуть звичними та основними для користувачів, котрі інтенсивно інтелектуально працюють. Саме у такий спосіб науковці одержуватимуть якісну інформаційну підтримку – обов'язкову умову для успішної наукової діяльності в епоху суспільства знань і цифрових технологій.

Учасників було поінформовано щодо підтримки міжнародною науковою спільнотою українських науковців та надання вітчизняним дослідникам можливостей безкоштовного доступу до віддаленого користування базами даних наукової інформації, зокрема на платформах Research4Life, Scopus та Web of Science. Також акцентовано увагу на започаткованому Національною юридичною бібліотекою України у співпраці з Інститутом інформаційних технологій НБУВ інформаційно-аналітичному ресурсі «Біженці та вимушено переміщені особи», який є структурованою базою даних, що відображає національні та міжнародні напрацювання у сфері захисту прав вимушених переселенців, їх інтеграції у приймаючі громади, використання соціального потенціалу внутрішньо переміщених осіб, їх широке залучення до розвитку територіальних громад України.

О. Сокур підкреслила важливість підготовлених «Рекомендацій Міністерства культури та інформаційної політики України щодо актуалізації бібліотечних фондів у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України» з пропозиціями та механізмами вилучення пропагандистської літератури з бібліотечних фондів. До цього питання науковим бібліотекам потрібно поставитися надзвичайно виважено, адже, з одного боку, пропаганда – це небезпечна зброя, і російська брехня вже давно отруює все навколо, а ми повинні всіма способами протидіяти цьому явищу. З іншого боку, до вилучення видань із фондів саме наукових бібліотек необхідно підходити виважено, розуміючи, що у майбутньому це буде предметом дослідження одного з аспектів вивчення російсько-української війни.

Сьогодні активно обговорюється питання щодо необхідності видавцям розвивати електронне видавництво та важливість побудови бізнес-моделі їхньої взаємодії з бібліотеками. Бібліотекам необхідно готуватися до цього та опанувувати процеси з формування електронних фондів та вчитися використовувати в обслуговуванні електронні видання. У зв'язку з цим актуалізується підготовка та перепідготовка бібліотечних кадрів і врегулювання нормативних документів, зокрема, облік електронних видань як частина бібліотечних фондів, обслуговування читачів, упровадження технологічного забезпечення тощо.

Також важливим є питання переходу з автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи РБІС, яка є продуктом російського виробництва, на інші. Це сьогодні – на порядку денному, в уряді і бібліотечній спільноті є розуміння, що розроблення власного українського програмного забезпечення вимагатиме зайвих витрат матеріальних ресурсів, що є недоцільно, оскільки на ринку є достатньо вже функціонуючих видів програмного забезпечення, які впроваджені в роботу бібліотек світу і які можна застосувати прямо зараз.

Також О. Сокур поінформувала учасників щодо міжнародних подій, учасником яких була і Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, зокрема щодо участі генеральної директорки Любов Андріївни Дубровіної у роботі Конференції європейських національних бібліотек (проходила 19–21 червня 2022 р.

в Анкарі (Туреччина)). У дистанційному зверненні було поінформовано учасників про стан справ в умовах війни та щодо необхідної допомоги, яку зараз потребує Бібліотека від бібліотечної спільноти Європи.

Від імені Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського на Конгресі ІФЛА, який, після двох років перерви у зв'язку з епідеміологічними обмеженнями, проходив у Дубліні (Ірландія) 26–28 липня 2022 р., відбулася презентація стендової доповіді співробітниці НБУВ Тетяни Батанової, яка презентувала зроблений у Києві плакат та листівки про бібліотеки України під час війни. Вона також розповіла й про НБУВ, її сучасний стан та перспективи розвитку. За багато років це був перший виступ представника НБУВ на цьому поважному професійному форумі. Участь Бібліотеки у цьому заході була підтримана Бібліотекою Народовою (Республіка Польща).

Виступ директорки Інституту бібліотекознавства НБУВ, кандидатки історичних наук **Ольги Василенко** «Електронна комунікація в бібліотечному обслуговуванні: польський досвід» висвітлив роботу муніципальних бібліотек Республіки Польща з обслуговування різних верств користувачів. Зокрема, доповідачка охарактеризувала представлені на бібліотечних сайтах ресурси, систему обслуговування (як засобами телекомунікаційного зв'язку, так і офлайн), докладно зупинилася на технічному та технологічно-програмному забезпеченні, яке сьогодні використовується книгозбірнями тощо.

Завідувачка відділу технологій електронного науково-інформаційного обслуговування Інституту інформаційних технологій НБУВ, кандидатка наук із соціальних комунікацій **Людмила Коновал** розкрила роботу сервісу «Віртуальна довідка», який функціонує на порталі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського і є одним з інструментів оперативного інформаційного забезпечення наукових досліджень у цих складних умовах.

Завідувачка відділу міжбібліотечного абонементу НБУВ **Тетяна Серьогіна** ознайомила присутніх із роботою свого підрозділу, поінформувала про послуги та умови обслуговування користувачів в умовах воєнного стану.

Виступ провідного інженера наукової бібліотеки Інституту біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України **Ольги Войцехівської** стосувався налагодження дистанційного обслуговування користувачів-науковців та організації роботи бібліотеки наукової установи НАН України в умовах запровадженого воєнного стану.

Провідна наукова співробітниця Інституту бібліотекознавства НБУВ, кандидатка історичних наук, старша наукова співробітниця **Галина Солоіденко** підсумувала роботу бібліотечної мережі Національної академії наук України у 2021 р. Вона зазначила, що минулий рік позначився суттєвим зниженням основних кількісних показників (відвідування та книговидача), а також значним скороченням у надходженні літератури та бібліотечно-бібліографічному обслуговуванні, що вимагає термінової переорієнтації діяльності мережі на прогресивніші форми.

Підбиваючи підсумки тематичного онлайн-семінару, О. Сокур наголосила, що головним завданням для вітчизняної бібліотечної спільноти залишається максимальне збереження основних принципів обслуговування, на яких базувалася і базується робота багатьох поколінь бібліотекарів – професіоналізм в оперативному забезпеченні якісною і достовірною інформацією.

Сьогодні у центрі уваги бібліотечної спільноти України є орієнтація на цифровізацію, запровадження дистанційних форм обслуговування користувачів, розкриття й популяризацію фондів бібліотек за допомогою віртуальних сервісів.

Олена Сокур,
завідувачка відділу науково-методичної роботи,
Інститут бібліотекознавства,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
кандидатка наук із соціальних комунікацій